

שְׁנֵי הַיּוֹמִים לְנֶגְדֵי תְּמִיד

שולחן ערוך

אורח חיים

חלק ראשון

הלכות הנהגת אדם בבוקר
(א'-ד')

בירור הלכה

הלכה פסוקה

פירוש על דרך הסוד

ממחבר הספר

בלבבי משכן אבנה

החפץ לקבל את העלון השבועי בדוא"ל,
וכן מקבץ שאלות ותשובות לפי סדר הפרשיות,
ישלח בקשה לכתובת:
bilvavi231@gmail.com
לקבלה דרך הפקס,
נא לשלוח בקשה למספר פקס:
03-5480529

קח חלק בהוצאות הגדולות של זיכוי
הדברים בהדפסת הספרים

מרכז הצדקה
טל: 1-800-28-28-28
טל: +972-2-5025580

צריך לפרט -
הקרון 4387 בלבבי משכן אבנה

לפרטים נוספים ולהרשמה הקדשתם
052.766.9975

©

כל הזכויות שמורות

שיעורי מורנו הרב שליט"א
מופיעים ב'קול הלשון'
ישראל 073.295.1245
USA 718.521.5231

בכל ענייני הספרים יפנה ל:
מערכת 'בלבבי משכן אבנה'
טלפון: 052.763.8588
פקס: 03-5480529
ת.ד. 34192 ירושלים 9134100

עַם הַיִּים הַיָּא לַמַּחְזִיקִים בַּה וְתוֹמְכֵיהָ מֵאֲשֶׁר

מוקדש לעילוי נשמת

יהודה בן אברהם ז"ל

יחזקאל יהודה ב"ר יעקב מנחם ז"ל

אליעזר משה לייב ב"ר נתן ז"ל

יעקב ב"ר מיכאל ז"ל

יצחק ב"ר יעקב ז"ל

מוקדש לעילוי נשמת

יהודית חוה בת ב"ר יששכר בערל ע"ה

דבורה בת ב"ר יהודה ע"ה

מינא בת ב"ר קלמן ע"ה

ת.נ.צ.ב.ה

תוכן ההלכות

סימן א

ז	סעיף א בירור הלכה הלכה פסוקה פירוש על דרך הסוד
ט	סעיף ב בירור הלכה הלכה פסוקה פירוש על דרך הסוד
יא	סעיף ג בירור הלכה הלכה פסוקה פירוש על דרך הסוד
יג	סעיף ד בירור הלכה הלכה פסוקה פירוש על דרך הסוד

א יתגבר כארי לעמוד בבוקר לעבודת בוראו שיהא הוא מעורר השחר.

והלילה כ"ד שעות, די לו לאדם לישן שלישי, שהוא ח' שעות, ויהא בסוף הלילה, כדי שתהיה מתחילת שינתו עד שתעלה השמש ח' שעות, נמצא עומד ממטתו קודם שתעלה השמש, עכ"ל.

ובירור הדברים שישנם ג' דינים. א. להיות נעור בנקודת חצות (ונחלקו הפוסקים (עיין מג"א ס"ק ב' ושאר נושאי כלים, ובפרט בפמ"ג) מהו חצות, האם שעה קבועה או משתנה, ואכמ"ל). ב. להיות ניעור בנקודת עלות השחר. ג. להיות ניעור כל אורך הזמן (וגם בזה יש כמה הבחנות, ואכמ"ל). ולפ"ז יש לדון באפשר לו לקיים אחד או שנים מהם, מה עדיף, ואכמ"ל. והדברים מפורשים בשער הכוונות (דרושי הלילה, דרוש ד) וז"ל, ודע כי העיקר הוא שצריך להשתדל בכל כחו לעסוק בתורה "כל חצות הלילה עד שיעלה עמוד השחר וילך להתפלל ולא יפסיק בשינה כלל", ודבר זה אין למעלה ממנו. אבל אם אין באדם יכולת להיות נעור כל חצות אחרונה של הלילה, אז יקום ממש בחצות ויבכה על החורבן כמו חצי שעה כנ"ל, ואח"כ תעסוק בתורה שעה אחרת ותכוין לשני הכוונות הנז' (יעו"ש), ואח"כ תחזור לישן ובלבד שתחזור ותקום כמו חצי שעה קודם עלות השחר ותחזור לעסוק בתורה באופן שקודם שיעלה עמוד השחר תהיה מתקשר עם השכינה וכו', וז"ס אעירה שחר, אני מעורר השחר, כי העיקר הוא "שיהא ניעור בעת עמוד השחר", עכ"ל. ובזה סרו כל ספקות האחרונים מהו כוונת שיהא מעורר השחר, נץ החמה או סמוך לו, או עלות השחר או סמוך לו וכד'.

וביאור אעירה השחר, יעוין בט"ז (ס"ק ב) ובפרי מגדים (בביאור משכו"ה, אות ב) שהוא אתערותא דלתתא. וביאור השחר היינו כנסת ישראל וקדושת ישראל, יעו"ש. ובמגיד דבריו ליעקב (אות ח) כתב וז"ל, ודהע"ה אמר אני מעורר השחר, לשון דרישה

"יתגבר כארי": וכתב בטור וז"ל, ואמר גבור כארי, כנגד הלב, כי הגבורה בעבודת השם יתברך היא בלב, עכ"ל. וכתב הט"ז (ס"ק א) וז"ל, ואמר כארי, כי טבע הארי אשר אין לו יראה משום בריה, כמ"ש מקולם לא יחת וכו', כן לא יעלה על האדם מורא יצרו אף שהוא תקיף ממנו, עכ"ל. וכתב בשערי תשובה (ס"ק א) וז"ל, ויראה שהוא ע"ד שאמרו ביומא ס"ט, נפק אתא כגוריא דנורא מבית קה"ק, ולזה אמר שיתגבר כארי נגדו. וכתב בפרי מגדים (אגרות, אגרת ד') וז"ל, לא יותר, פן יתגרה בו, עכ"ל.

וכתב בהערות הרב י"א לנדסברג וז"ל, יתגבר כארי. כתב הט"ז (ס"ק א) עיקר גבורה כנגד היצה"ר וכו'. נ"ב, עיקר הגבורה לעסוק בדברי תורה. יעוין ירושלמי ברכות פ"ב ה"א. התורה נקראת "ארי", ומזה כמו "אוריתא" (היינו אוריתא מלשון ארי), עכ"ל.

"לעמוד בבוקר": וזמן הקימה: כתב השו"ע "שיהא הוא מעורר השחר". והוסיף הרמ"א בהגהתו "ועל כל פנים לא יאחר זמן התפלה שהציבור מתפללין" (ולא רק שלא יאחר זמן תפלה, כ"כ המפרשים). ובחרדים (פרק ט, ז) כתב וז"ל, יתגבר כארי מחצות הלילה (עיין מג"א, ס"ק ד) ואילך, ויקום להדר ולשבח לפניו ולהתבודד ולהשתעשע בו וברינת תורתו כדוד, כדכתיב חצות לילה אקום להודות לך, עכ"ל. ועיין רש"י (תהלים, קת, ג) וז"ל, ואני מעורר השחר, שאני קם בחצות לילה, עכ"ל. וכתב הרש"ש (נהר שלום, הקדמת חצות, דף כ, ע"א) וז"ל, באופן שאחר שש שעות מי"ב שעות הלילה כנ"ל, אז הוא חצות הלילה ממש, ותיכף ומיד יתגבר כארי לקום משנתו, ויזהר מאד שלא יעבור חצות והוא ישן, כי אם יעבור חצות והוא ישן אז הוא טעים טעמא דמותא, ומתדבק ומתקשר ברזא דמותא, עיי"ש. אולם עיין זוה"ק (שלח, קסז, ע"א) "דמך עד צפרא". וז"ל הרמב"ם (הלכות דעות, פ"ד, ה"ד) היום

יהא לו מים ברווח ועי"ז יטול כראוי יותר ובמהירות, יש להקל לסמוך על כלל הדין של כולא ביתא כד' אמות דמי. ויאמר מודה אני אחר שעשה צרכיו ונטל ידיו, ואף שמותר לאמרו קודם נטילת ידיים, מ"מ עי"ז מעכב הטומאה על ידיו.

ואזי ילבש בגדיו, ולא קודם לכן, ראשית, כי עי"ז מעכב עשיית צרכיו וכן הנטילה ומשהא ידיו עם רוח טומאה. וכן מפני שאין לנגוע בלבושיו בידיים עם רוח רעה.

על דרך הסוד - סעיף א':

טעם הדבר, יתגבר כארי, כי הנה השחר, זמנו של הצרהם שתקן תפלת שחרית, וכתב ציה "וישכס" הצרהם צקק (עיין צרכות, כו, ע"ב). וכתב ציה "מי האיר ממזרח לך". וצפרטות יותר אמרו (זוה"ק, ח"ב, קיט, ע"ב) צקר דאצרהם איהו חסד, דא סליק יתיר ציומא צפורקנא, אצל שחר אקדים ליומא דפורקנא, ומאי איהו, נלח דשכינתא, מסטריה אסתריאח אילת השחר. ועוד אמרו (שם, ח"ג, רמג, ע"א) וישכס הצרהם צקק (צראשית, כג, ג), צריש שעתא קדמאה צסוף השחר, דאיהו נלח יעקב דתמן (תהלים, כג, א) למנלח על אילת השחר, לנטלא נוקמא מסמאל דנגע צירך שמאלא דיעקב, דאיהו הוד וכו'.

והנה כתיב פני אריה אל הימין (יחזקאל, א), ואמרו (מיקוני הוה, כה, ע"ב) אריה מקבל עליה י' צמוחא, וצמוחא דאיהו צימינא, דאתמר ציה ופני אריה אל הימין, לצרעתס, הרוצה להחכים ידריס. ושם (קכג, ע"א) אמרו, י - אסתכל, ה - ושמע, ו - ומריח, ה - ומלל, צאלין ד' תקונין. אריה דא ראיח (אותיות שוות, אריה - ראיח), ואתמר פני אריה אל הימין לצרעתס (וזמן הראיה מתחיל צסחר, מיסכיר צין תכלת ללצן וכו').

אולם מאידך אריה גימט' גצורה, וכן ארי אותיות ירא, וכמ"ס צפירוש הראצ"ד (ספ"י, פ"א, מ"א) וז"ל, לאריה "נתן" כח וגצורה, אריה צגימט' גצורה, כמ"ס

אני מעורר שהקב"ה ידרוש את ישראל (מלשון אשחרך), עכ"ל. ובליקוטי הלכות על אתר כתב וז"ל, מעורר השחר, היינו הנקודה הטובה, שהיא בחינת שחר, בחינת שחורה אני ונאווה, עי"ז אוכל להתעורר משנתי ונפילתי וכו' כנ"ל, עכ"ל. ועיי"ש הלכה ד-ה.

ובעומק, בבחינת שנה - זמן, זהו שחר כפשוטו. ובבחינת נפש, זהו מדרגת שחר. והקדושים שבישראל שלא הקפידו על זמן של שחר, מ"מ הקפידו על מדרגת שחר בנפשם, ודו"ק היטב. שכל דבר שאינו חיוב לדינא אפשר לקיימו בבחינת זמן או בבחינת נפש.

הלכה פסוקה - סעיף א':

יתגבר כארי לעמוד בבוקר לעבודת בוראו, שיהא הוא מעורר השחר. והעיקר שיהא נעור בנקודת חצות, ובנקודת עלות השחר. ועיקר זמן תיקון חצות, בחצות ממש, ונמשך זמנו עד עלות השחר. ובשעת הדחק יכול לאמרו מתחילת משמרת שניה, וכן לאחרו מעט אחר עלות השחר. ועכ"פ לא יאחר זמן התפלה שהצבור מתפללין.

וראוי לחבר יום ולילה בתורה או בתפלה, הן בבקר והן בערב. והכל תלוי במשקל החסידות שיהא שכלו ולבו פנויים ומיושבים לעבודת קונו. ומיד כשיתעורר משנתו, ואינו רוצה לישן, יטול ידיו אף שנשאר מושכב, וזאת לאחר שהות מועט של השקטה. ואם נצרך לנקביו באופן שאסור להשהותם (עיין סימן צ"ב) יקדים עשות צרכיו לנטילת ידיים. ושם יטול ידיו, ולכתחילה ראוי שיהא מים לנטילתו סמוך למטתו, אולם באופן שיש חשש תקלה, כגון שיעיר אחרים או שמים אלו הטמאים לא יזהרו בהם כראוי, יש להקל ולסמוך שכולא ביתא כד' אמות דמי, ובעל נפש ילך פחות מד' אמות, ועדיף מלילך במרוצה שלא לשהות רוח רעה על ידיו, כי ע"י המרוצה מסלק ישוב דעתו. וכן אם יטול ידיו סמוך למטתו יהא לו מים בצמצום ואזי יטול ידיו באיטיות, ולהיפך אם יטול ידיו בכיור

חסד, לפני אריה אל הימין, ומ"מ נכלל זו הגבורה, שכן אותיות אריה הן אותיות יראה, וגימטו גבורה, כי אין שלימות החסד אלא בכללות הגבורה, עכ"ל. וכן נודע שג"פ חסד עולה אריה, עיי"ש (ועיין פרדס רימונים, שער כא, פ"ג, בסוד שם ארצית"א). ומעין כך עיין צרדצ"ז (שה"ש, פ"ב, פסוק ד') וז"ל, פני אריה וכו', היותר אכזרי שבחיות שהוא דורס ואוכל, ואיך אנו מכניס אל הימין שהוא מקום החסדים הגמורים בלשון אריה. דע כי תשובת דבר זה תצין מהכתוב ויעקד את יצחק בנו, כי היה נריך אברהם כח ואכזריות לעקוד את יצחק בנו ולכוף למדת הדין, שאלמלא כן אין העולם מתקיים, וכו', ולכן היה נורת אריה מן הימין לחזק את מימי החסד לכבות את האש, עכ"ל.

וזהו "תגבר כארי", ודייקא לעורר השחר, שזהו כאברהם.

רז"ל וגבור כארי. ואל תתמה פני האריה אל הימין, כי כל היצירות זכח כל אחד מי"ס (היינו שכל אחד יש בו את כל י"ס), אמנם שרשם עיקר באחד מהם (והאריה עיקרו חסד, ימין, "ונתן בו כח וגבורה"), עכ"ל. והוא בסוד שיד ימין חזקה מיד שמאל (בסוד המיווג והחילוף, ואכמ"ל), ושמאל נקראת יד כהה.

וכתב בעבודת הקדש (ח"ד, פי"ז) וז"ל, פני אריה אל הימין כנגד אברהם, והיה ראוי להיות בשמאל להורות על גבורה, גבורה עולה אריה, והפוך וקרי יראה. ואמנם נהפך אל הימין להורות על גבורת אברהם שנתגבר על יצרו כארי והלך לשחוט את בנו יחידו, ונכלל השמאל שהוא יצחק צימין שהוא אברהם, ונאמר לו עתה ידעתי כי ירא אלקים אתה, ירא הפוך וקרי ארי, עכ"ל. ועיין של"ה (עשרה מאמרות, מאמר ב', אות ז') שכתב כן. ומעין כך כתב בקהלת יעקב (ערך אריה) וז"ל, אריה בחינת

ב המשכים להתחנן לפני בוראו, יכון לשעות שמשנתנות המשמרות, שהן בשליש הלילה ולסוף שני שלישי הלילה ולסוף הלילה, שהתפלה שיתפלל באותן השעות על החרבן ועל הגלות רצויה.

תיקון סט, קיא, ע"ב. ועיין זוה"ק, רע"מ, פנחס, רמו, ע"א, שג' משמרות כנגד ג' הנודעים כהנים לויים ישראל, שהם כנגד ג' אבות, וד' משמרות אף כנגד דוד, יעו"ש). וכמ"ש ברקאנטי (וירא, כב) וז"ל, במשמרת ראשונה חמור נוער, כי אז תחלת ממשלת הדין ושלוחיה שולטין בעולם שנאמר מפחד בלילות. המשמרה השניה אז תוקף הדין, עיי"ש. אולם יעויין פע"ח (שער ק"ש על המיטה, פרק יא) שעד חצות נקרא ליל, והוא דין קשה, ומחצות נקרא לילה, והוא דין ממותק. וע"ע שם (שער תיקון חצות, פ"ב). ועיין עוד בזהר חדש (אחרי מות, עח, ע"א). והזמן שני שהוא סוף שלישי שני, הוא אחר חצות שהוא זמן של רחמים, אלא שנתחדש בפרטות סוף אשמורה שניה שהוא רחמים ביחוד.

"המשכים": נתבאר לעיל שיש ב' זמנים שראוי להשכים. א. נקודת חצות. ב. נקודת עלות השחר. ובסעיף זה נתחדש זמנים נוספים. א. סוף שלישי ראשון של הלילה, והיינו סוף אשמורה ראשונה. ב. סוף שלישי שני של הלילה, והיינו סוף אשמורה שניה.

והנה סוף שלישי ראשון הוא קודם חצות. ונודע (עיין זוה"ק, לך לך, צב, ע"א, ובעוד הרבה מקומות בדברי רבותינו כנודע) שלילה עד חצות הוא זמן של דין (עיין פע"ח, שער הנהגת הלימוד, פ"א). ולכך זהו חידוש שזמן סוף שלישי ראשון של לילה הוא עת רצויה לתפלה (ומקורו בזה"ק ויקהל, והובא בשו"ע הרב). וכן למ"ד ד' משמרות הוי לילה, סוף אשמורה ראשונה הוא זמן של דין (עיין תיקונים,

לשאוג כנגדו. וזהו אתערותא דלעילא הגורמת אתערותא דלתתא. וזהו היפך אעירה השחר, שביאר הט"ז והפמ"ג כנ"ל שהוא אתערותא דלתתא, ודו"ק. שבעלות השחר מדין עלות השחר זהו אתערותא דלתתא, ומדין סוף אשמורה שלישיית זהו מדין אתערותא דלעילא. ואמרו (תמיד, לב, ע"ב) תני ר' חייא, כל העוסק בתורה בלילה שכינה כנגדו, שנאמר קומי רוני בלילה לראש אשמורות. ולפ"ז זהו המהות שכינה כנגדו, הוי"ה צלך, ודו"ק.

הלכה פסוקה - סעיף ב':

המשכים להתחנן לפני בוראו, יכון לשעות שמשנתנות המשמרות, שהן בשליש הלילה ולסוף שני שלישי הלילה ולסוף הלילה, שהתפלה באותן השעות על החורבן ועל הגלות רצויה. ועיקר הזמן להתפלל הוא חצות הלילה, והוא עת רצון. וכן בזמן חילוף המשמרות, ועיקרם לפי חשיבותם: עלות השחר, שהוא סוף משמרה שלישיית. סוף משמרה שנייה, סוף משמרה ראשונה.

על דרך הסוד - סעיף ב':

ומקור הדברים בספר הפליאה (ד"ה ומאין יבא עזרי). ואמרו (זוה"ק, ח"ג, רמז, ע"א) לשלשה צריך כוס, קא רמיז, קדושה לך ישלשו. ולא עוד, אלא צאוריתא לא נחתא פחות משלשה, כהניס לויס ישראלים, תורה נביאים כתובים, צירח תליתאי, ציוס תלתאי. ודא צינה יה"ו, וצינינה אתמר, שלש משמרות הוי הלילה. מלכות ה' רביעית, עלה אתמר ארבע משמרות הוי הלילה, וש' צתלת ענפין לקבל תלת משמרות, וש' צארבע אנפין לקבל ארבע משמרות. ועיין ליקוטי הש"ס (ברכות, ג, ע"ג) ששלש משמרות אלו הם כנגד שלש תפלות של יום שהתקינו שלש הצות שקודן צצחינת הפנימיות, אצל של המלאכים הן צצחינת החילונית להיות צעולמות. והיינו אצות צחינת חג"ת ומלאכים צחינת נה"י, כמ"ש הרמ"ז (שמות). (ועיין גר"א תיקון י"א מתיקונים אחרונים). אולם צמערכת האלוקות (פרק יג) כתב להיפך, שהלילה צחינת

והזמן השלישי, סוף שלישי שלישי, יש בו הארה מכמה טעמים. א. מדין עלות השחר, כנ"ל. ב. מדין סוף אשמורה, והיינו סוף אשמורה שלישיית. ג. כמ"ש המג"א (ס"ק א) בשם השל"ה וז"ל, בשל"ה כתב סוד לחבר יום ולילה ב"תורה" או ב"תפלה", הן בבוקר והן בערב. ועיין ספר סדר הזמנים (סימן ד).

"להתחנן": מקור הדברים כמ"ש בכ"י, הוא הרא"ש (ברכות, פי"א, סימן ב). וז"ל, דתניא, ר"א אומר שלש משמרות הוי הלילה (וכנגדו נאמר במן שלש פעמים לשון של משמרת, עיין פסיקתא זוטרותא, בשלח, טז, לב), ועל כל משמר ומשמר יושב הקב"ה ושואג כארי (ולכך יתגבר כארי כמ"ש בסעיף א', ודו"ק) שנאמר ה' ממרום ישאג וממעון קודשו וגו' שאוג ישאג על נוהו, ואיתמר נמי אמר שמואל בר מרתא משמיה דרב, ג' משמרות הוי הלילה ועל כל משמר ומשמר הקב"ה אומר אוי לבני שבעונותיהם החרבתי את ביתי ושרפתי את היכלי והגליתם לבין אוה"ע. וראוי לכל ירא שמים שיהא מיצר ודואג באותה שעה ולשפוך תחנונים על חורבן ביהמ"ק, שנאמר קומי רוני בלילה לראש אשמורות, עכ"ל. והטור הוסיף, והתפלה שיתפלל אדם באותה שעה על החרבן והגלות רצויה וקרובה להתקבל. ואחריו נמשך השו"ע. ומעין כך איתא ברשב"א.

אולם באמת לא מבואר בגמ' שהוא עת רצויה לקבלת התפלה. ויתר על כן איתא בתשובות הגאונים (סימן ק, בשם רב האי גאון) וז"ל, ומשל לתלמיד היושב לפני רבו ורואה לרבו שמיצר, הוא מיצר עמו, עכ"ל. ובדקות דייקא אמרו שם זה למ"ד סוף אשמורה ראשונה ואמצעית דאמצעיתא ותחילת משמרת אחרונה, שהוא כנגד תורמין את המזבח בג' זמנים אלו, יעו"ש היטב. ולפ"ז זהו עת להצטער בצער השכינה, אולם אינו בהכרח שבשעה זו התפלה רצויה וקרובה להתקבל, אלא שכיוון שמשנתף בהדי שכינתא קרובה תפלתו להתקבל. ועיי"ש שיש משמרות מלאכים לקילוס, ולפ"ז זהו עת קילוס, עיי"ש. ובדקות, ע"י שהוא שואג, מעורר אותנו

והמזלות והמלאכים הנקראים בני האלקים, הם אומרים שירה, שנאמר צרן יחד כוכבי צקר וגו'. ועיי"ש בהרחצה (ו, ע"א) שבמשמרה ראשונה אומרים המלאכים הנקראים "אישים", ואומרים מה לנוש כי תזכרנו וגו', ותחסרהו מעט מאלקים וכבוד והדר תעטרהו וגו', ה' אדונינו וגו'. ובמשמרה שניה אומרים המלאכים הנקראים "חשמלים ואראלים", ואומרים הצו לה' בני אלים. ובמשמרה שלישית אומרים המלאכים הנקראים "אלקים", ואומרים וה' לעולם ישב וגו'. ועיי"ש (מ, ע"ב), וזוה"ק (ח"א, ללא, ע"א), ותיקונים (תיקון כ"א), ובג"ר"א (ס). ועיי"ש בהרחצה גדולה בענין המשמרות בספר ברית מנוחה.

ועיי"ש עוד ילקוט ראובני (מטות, אות סא) ששם הגליא רזיא. ולקוטי הש"ס לג"ר"א (תענית, פ"ג). ולשם (ספר הדע"ה, ח"ב, דרוש ג, ענף ו), וזהו ח"א (אחרי מות).

חג"ת והיום צחינת נה"י, והיום הולך אחר הלילה. ועיי"ש שושן סודות (אות רמ"א) סוד ג' משמרות הוי הלילה. וערכי הכינוים לרמ"ז (אות מ"ם, רנ"א).

וצפרטות יותר סדר המשמרות ומהות העבודה בהם נתבאר בזהר חדש (פת, ע"א), ויהי בחלי הלילה, תנן, תלת משמרות הוי הלילה, ועל כל משמר ומשמר הקצ"ה יושב ושואג כארי. ובכל משמרה ומשמרה מלאכין ידיעין ממנן זלילא זאלין תלת משמרות. במשמרה הראשונה, אינון מלאכין דאמרין שירתא זריש לילא, ומאי קאמרין, לדוד מזמור לה' הארץ (וכו', עיי"ש). משמרה שניה, תמן אינון ממנין אחרנין, איקרון אצלי זיון דקא מתאצלי על חורבן בית המקדש (דזהו השורש לתיקון חנות אמנע - חנות של משמר שני, מעין מ"ש בגמ' בצרכות), עיי"ש בהרחצה.

ועוד אמרו (שם, מדרש הנעלם, ה, ע"ב) "ובכל משמרה ומשמרה כל כת וכת אומרת שירה", ובמשמרה האחרונה שהיא צסופה, והיא לעת הצקר, כל הכוכבים

ג ראוי לכל ירא שמים שיהא מיצר ודואג על חורבן בית המקדש.

ה' וז"ל, חורבן ביהמ"ק - כתב של"ה (שער האותיות, אות ק', ד"ה בזהר פרשת תרומה) שבכל סעודה יאמר על נהרות בבל. ובשבת יאמר מזמור בשוב ה' את שיבת ציון, עכ"ל. והרי שהגדיר מתי יהא מיצר ודואג לאו דוקא בזמן חילוף משמרות או חצות. ויתר על כן מבואר בבאר היטב שכתב (ס"ק ז) וז"ל, אבל התפלה והתורה יהא בשמחה, עכ"ל. ולכאורה לא קאי רק על תורה ותפלה בזמן חילוף משמרות שכתוב קומי רוני בלילה שזהו עסק התורה והתפלה כמ"ש בברכות (ג, ע"ב), אלא נראה שכוונתו על כל היום. וזהו שאמר שכל היום יהא מיצר, אולם התורה והתפלה יהא בשמחה.

אולם נראה שיש מן האחרונים שנראה שהבינו שכאן כתב המחבר אמירת תיקון חצות (שאותו הזכיר המג"א סעיף, ס"ק ד). שזהו לשון הברכי יוסף על אתר,

אולם לא כתב מתי יהא מיצר ודואג (ועיי"ש טור). אולם בשו"ע הרב על אתר סעיף ח' כתב וז"ל, טוב להשכים קודם אור הבוקר להתחנן לפני בוראו בשעות שמשנתנות המשמרות שהן לסוף שליש הלילה ולסוף שני שלישי הלילה ולבסוף הלילה שבאלו הזמנים הקב"ה זוכר לחורבן בית המקדש וכו' לכן התפילה שיתפלל האדם באותה שעה על החורבן והגלות רצויה וקרובה להתקבל (עד כאן הוא דברי השו"ע סעיף ב' מדברי הרא"ש), לכך ראוי לכל ירא שמים שיהא מיצר ודואג "באותה שעה" ולשפוך תחנונים על חורבן ביהמ"ק כמ"ש קומי רוני בלילה לראש אשמורות, עכ"ל. ולדבריו סעיף ג' הוא המשך של סעיף ב', וכן מבואר בטור. אולם במג"א משמע שלא קאי דוקא על סעיף ב' אלא זו הוראה כללית שיהא מיצר ודואג על חורבן ביהמ"ק, שכתב (בס"ק

וכן בכל יום שאין אומרים תחנון, ע"י אמירת שיר למעלות בשוב ה' את שיבת ציון וגו'.

ושאר כל הזמן יעבוד את בוראו בשמחה, ובפרט בשעת תורה ותפלה, דכתיב עבדו את ה' בשמחה.

על דרך הסוד - סעיף ג':

וכתב צעטרת זקנים על אחר (אות ג') צסם שער הכוונות וז"ל, נריך כל אחד להשתתף עם נער רחל לצכות בכל לילה על גלות השכינה, שהיא צחינת רחל, ועל חרצן ציהמ"ק, עכ"ל.

והנה איכא כמה חלקים צנער זה. א. ציטול קיום מלות רחיה ועליה לרגל צרגלים. ב. ציטול מלות הקרצנות. ג. ציטול הכפרה שע"י עצודת והקרצת הקרצנות. ד. ציטול השפע הנשפע ע"י ציהמ"ק ועצודתו. ה. סילוק השכינה הנגרס ע"י החורצן. ו. השתתפות צנער השכינה שנסתלקה ממקומה וגולה גולה אחר גולה. ז. השתתפות צשאלת הקצ"ה שיושג ושואג כארי אוי לאצ וכו'. והרא"ש הוסיף, ולשפוך תחנונים על חורצן ציהמ"ק. והוא הצטרפות לשאלת הקצ"ה שאינו רק נער ודאגה אלא הולאת הכאצ צפיו, וכן תפלה על כך. ח. נער ודאגה על כך שלא נצנה מחדש, ואזי כאילו נחרצ צימיו, צעונותיו וצעונות אנשי הדור. והוא נער ודאגה על "קיצת" החורצן.

ועיקר הנער נריך שיהא על כך שחסר לנו נער מפני נער השכינה אלא נפל כח הנער לדברים אחרים. וכמ"ס צחומת ארך (תהלים, לט, ה) וז"ל, דצגלות נריך שיהא כל נערינו על גלות השכינה כציכול, כי נערינו אינו חשו צעינינו לגצי נער השכינה כציכול, עכ"ל. וכן על התפלה כתב צרות חיים (אצות, פ"ג, מ"ב) וז"ל, התפלה נריכה להיות לא על נער שלנו, כי אס על נער השכינה, עכ"ל.

וכאשר מצטער צחמת צנער השכינה, אזי צא לידי שמחה, שהרי כתבו רש"י והרמב"ם (אצות, פ"ו, מ"ה) וז"ל, צשמחה - לפי שאין השכינה שורה מתוך נער אלא מתוך שמחה, עכ"ל. והיינו שכאשר מצטער צנער השכינה נער הגון כנ"ל, אזי השכינה עמו, כי מצטער

ראוי לכל ירא שמים שיהא מיצר וכו'. ויאמר אח"כ אני מאמין באמונה שלמה בנחמת ציון אלוקינו ברחמיו ינחמנו ויחדש עלינו מלכותו מהרה, מז"ה מהר"א אזולאי בהגהותיו כ"י מסדר היום, עכ"ל. וזה אומרים אחר תיקון חצות, והרי שהבין לכאורה שקאי דברי השו"ע על תיקון חצות בפרט. עיין אליה זוטא (סימן א, ס"ק ד) שאף מדבריו משמע שקאי על תיקון חצות.

אולם הגר"א (ס"ק ב) כתב וז"ל, ראוי וכו', כמ"ש בב"ב ס' ע"ב, מכאן אמרו, כל המתאבל וכו'. כמ"ש (תהלים, קלז, ה) אם אשכחך ירושלים. ועיין סוף פרק ג' דב"ב שם, עכ"ל. ולדבריו ודאי אינו קאי על תיקון חצות, אלא על כלל כל דבר שנוהגים זכר לחורבן שבזה איירי הגמ' בב"ב שם על דברים הנוהגים מזמן חורבן הבית שיש לעשות כן זכר לחורבן. ולדבריו צ"ב לשון השו"ע "ראוי", בשלמא אי קאי על תיקון חצות וכד' אינו דין, אולם אם קאי על דברים המובאים בב"ב שם, זהו דין, כמ"ש באו"ח תק"ס, עיי"ש, וצ"ב.

וכבר הרחיבו בעלי העבודה מהו שיעור עבודת האדם שיהא בשמחה, ומהו השיעור הראוי שיהא מיצר ודואג הן על חורבן ביהמ"ק והן על עונותיו, הן ביחס לזמן, והן ביחס לנפש, בכמות ואיכות, ואכמ"ל.

הלכה פסוקה - סעיף ג':

ראוי לכל ירא שמים שיהא מיצר ודואג על חורבן הבית. ומלבד מה שתיקנו חכמים לכלל כולו - שסד אדם ביתו בסיד ומשייר אמה על אמה כנגד הפתח, ועושה אדם בסעודה כל צרכי סעודה ומשייר בה דבר מועט, כגון כסא דהרסנא. ועושה אשה כל תכשיטיה ומשיירת דבר מועט, כגון בת צעדא. מלבד זאת, ראוי לכל אדם להוסיף ולהיות מיצר ודואג על חורבן הבית. ועיקר הזמן לכך הוא חצות הלילה, ע"י אמירת תיקון חצות כראוי. וכן בכל סעודה ראוי להזכיר זאת, בחול ע"י אמירת על נהרות בבל, ובשבת ויו"ט

צגלות צבל, כי אם צגלות האחרון הזה, כמ"ש צתיקונים צפסוק ונהר יחרצ ויצש על ענין שפע הנזכר לשכינה, עכ"ל.

וצעומק, הצחנת השכינה לעלמה נקראת כנסת ישראל, וההצחנה התחתונה נקראת שכינה. וז"ל שערי מאמרי רש"י (מאמר ספר הזהר, צראשית) כמו שיש דעת מלגאו צסוד משה וישראל ות"ת מלצר צסוד יעקב, כן יש כלת משה מלגאו והיא כנס"י, ומלכות מלצר צסוד שכינה, והיא רחל אשת יעקב, עיי"ש.

ונקראת שכינה, "כי כל הספירות שוכנים בה", לשון החייט. ונקראת כנסת ישראל, כמ"ש הרמ"ק מהזוה"ק צפרדס (שער כג, פי"א, ערך כנס"י) וז"ל, הפירוש הא' הוא לשון קצון, שהכוונה אסיפת עם, ונקרא כן מפני שהיא מאספת כל עונות העליונות צתוכה. הפירוש הצ', כנסת, לפי שהשפע כנוס לתוכה, עיי"ש. ועיין צפרטות יותר צרמח"ל, סוד המרכזה, דמות אדם והיחוד, שיש ג' נקצות, שכינה, כנסת ישראל, כלת משה, ועיי"ש מהות כל אחת.

עליה והיא מצטערת עליו כמים אל הפנים וכו'. ומתוך גילוי שכינה נעשה השמחה (עיין חומת ארן, שם, קלו, א).

וצעומק יותר, מלצד זער השכינה שמצטערת צנרתם של ישראל, וכלשון המגלה עמוקות (צחוקתי) שכינה הוא כדמות נשמה לכל ישראל, וישראל הם גוף אחד. וכשרוצה הקצ"ה לייסר את האדם, הנשמה סוצלת צרת היסורים, כן השכינה סוצלת זער ישראל, עכ"ל. וכתב הרמח"ל (קנאת ה' לצאות ח"ב, צסופו) וז"ל, הנה השכינה עומדת צתוך הקליפות צכמה מיני זער, דהיינו שאין אורותיה מאירים וכוחותיה שולטים, מפני שליטת הסט"א, וכו'. וצריך שתדע, כי כל הדצרים הנזכרים צכנסת ישראל על השכינה, מדצר רק צצחינת היותה שרש לישראל, שע"כ נאמר (ישעיהו, ג, א) וצפשעכם שולחה אמכם, עכ"ל. ומלצד זער זה, יש עומק נוסף של זער צזערה, כמ"ש צחסד לאצרהם (מעין א, נהר כד) וז"ל, גלות הזה שכל כך פגמו הנשמות, עד שהשכינה גלתה ונסתלק ממנה השפע מכל הצחינות מכל וכל. והוה גלות השכינה ההחלטי, ולא זער לצד שתצטער מצרות ישראל, אלא צרת עלמה הנוגע למדת השכינה צזיכול. וזה לא היה

ד טוב מעט תחנונים בכונה מהרבות שלא בכונה.

וכתב במקור חיים (והובא באליה רבה על אתר, ס"ק ד) וז"ל, וכן לענין תורה, שואלין לאדם קבעת עתים לתורה, ואין שואלין כמה תורה למד, דמה טוב לאדם ללמוד ה' פרקים במתון ובנעימה יותר מעשרים פרקים ובנחיצה, עכ"ל. ועיין משנ"ב (ס"ק יב), ושער הציון (ס"ק כה). (ונראה ששואלין על כל פרט ופרט, והכל לפי כוחו של האדם ומהות נפשו צפרטות).

ויתר על כן כתב בשו"ע הרב על אתר (סעיף ט) וז"ל, טוב מעט תחנונים בכונה, מהרבות שלא בכונה. וכן בתלמוד תורה, ומי שיש לו לב להבין ללמוד, טוב לו ללמוד מלהרבות בתחנונים, כי ת"ת גדול מעיון תפלה, עכ"ל. וכוונתו שכתב לעיל סעיפים ב-ג,

ומקור קרוב לדברים, כתיב (תהלים, לו, טז) טוב מעט לצדיק מהמון רשעים רבים. וכתיב (משלי, טו, טז) טוב מעט ביראת ה' מאוצר רב ומהומה בו. וכתיב (שם, טז, ח) טוב מעט בצדקה מרב תבואות בלא משפט. וביארו רבותינו מקראות אלו בפנים רבות, ולפ"ז יש לדקדק לפי כל פירוש האם הוא מקור ליסוד דברי השו"ע, ואכמ"ל. והיסוד, שפעמים המעט טוב מהריבוי, הן מצד שהמעט בא בהיתר והריבוי בא באיסור, והן מצד שהמעט יש בו גילוי פנימי יותר לעומת הריבוי שהוא חיצוני יותר. ועיין משנה שכיר (משפטים) שהרחיב במקורות רבים מדברי חז"ל ליסוד זה.

תנאים, והוא חידוש. ועיין שו"ת מן השמים (סימן מ'), וצמח צדק הקדמון (סימן ב.).

ועיין רמז נפלא בדברי הפנים יפות (ויקרא, ב, א) שביאר ש"לב" היינו נקודת האמצע, ואותיות לפני לב, אך, מיעוט. ואותיות אחרי לב, גם, ריבוי, עיי"ש. והבן, שסוף סוף המרבה לכאורה עדיף, כי רק "מעלה עליו" הכתוב מפני אונסו כאשר מיעט, אבל סוף סוף נשאר עם מעט תורה ותפלה וכד'. אלא שבסוד ההשתוות, נקודת האמצע, שזהו "לבו לשמים", נקודת האמצע כנ"ל, שמבטל עצמו לרצון בוראו, אזי זה שווה, מתוך שדבק במדרגת ההשתוות. כן מבואר בקול שמחה (מנחות, קי').

הלכה פסוקה - סעיף ד':

טוב מעט תחנונים בכונה, מהרבות בלא כונה. ואם אנוס מלהרבות שווה לפניו ית' בין הרבה ובין מעט. אולם אם אינו אנוס יאמר כפי כוחו. וכל מה שחייב לומר יאמר בין יש בו כח בין אם לאו, אלא אם דינו כחולה. וזולת כך על כל אדם ואדם לומר לפי כוחו ולפי חלקו בשורשו, ואם אומר הרבה מעבר לכך אינו מעלה אלא חסרון, וגם המעט שאומר יאמר הדברים הראויים לנפשו, ונצרך לכך בירור אחר בירור, לברר מהו חלקו.

על דרך הסוד - סעיף ד':

טוב מעט תחנונים בכונה, מהרבות בלא כונה. וכתב צאליה רצה (ס"ק ה) וז"ל, וכן לענין תורה, שואלין לאדם קצעת עיתים לתורה, ואין שואלין כמה תורה למד. דמה טוב לאדם שלמד ה' פרקים צמתון וצנעימה, יותר מעשרים וצנחילה, מקור חיים, עכ"ל.

והצן שיט כונה שעניינה מחשבה, שחושב מה שאומר, הן פשט המילים והן עומק מהותם. ומלד כך עדיף מעט עם מחשבה מהרבה בלא מחשבה, כי ג' לנשי הנפש סדרם מתתא לעילא - מעשה דיבור

שיתפלל ויהא מיצר ודואג על החורבן והגלות, לכך כתב שטוב להרבות בת"ת מעיון תפלה, ולא רק כפשוטו כמ"ש הטור שקאי על התפלה עצמה, וז"ל הטור, והתפלה שיתפלל האדם באותה שעה על החורבן והגלות רצויה וקרובה להתקבל, ויפיל תחנתו לפני המקום, אחד המרבה ואחד הממעט ובלבד שיכוין לבו לשמים בתחנוניו, כי טוב מעט בכונה מהרבות בהם שלא בכונה, עכ"ל. וכן מבואר להדיא בערוך השולחן על אתר, עיי"ש.

וכבר נתבאר לעיל ד"אעירה השחר" כולל תורה ותפלה כמו שעשה דוד, כמבואר בברכות (ג, ע"ב), עיי"ש, ולפ"ז קאי הן על תפלה עצמה והן על תורה עצמה, והן ביחס שבין תורה לתפלה, שמעט תורה כראוי עדיף מריבוי תפלה.

והנה הטור הביא גם לשון הגמ' אחד המרבה ואחד הממעט ובלבד שיכוין לבו (היינו מוחין, עיין בעש"ט, נח, אות לה) לשמים, וכן טוב מעט בכונה מהרבות בהם שלא בכונה, וכבר עמד על כך המג"א (ס"ק ו) מדוע השמיט המחבר את לשון חז"ל (ועיין ט"ז, ס"ק ג, וצ"ב שביאר שממעט מחמת שאם ירבה לא יעשה בכוונה, עיי"ש. וצ"ב שבגמ' אמרו כן לגבי קרבן עני ועשיר שאינו תלוי המיעוט מפני הכוונה (ועיין פמ"ג, שנראה שרמז לשאלה זו), ויש ליישב שהעני אם יתאמץ יוכל להביא קרבן (כעשיר), וביאר שבחז"ל, נאמר לשון זה כאשר גם המרבה מכוון, כך פירש המחצית השקל את דבריו. אולם הפרי מגדים (א"א, ס"ק ו) פירש שבגמ' איירי שהמעט אינו יכול להרבות. ועיין ברכות (ה, ע"ב. יז, ע"א), ומנחות (קי, ע"א), ושבועות (טו, ע"א). ולכך כתב המג"א, שאם יכול להרבות בכוונה עדיף. אולם באינו יכול שווה המרבה והמעט, כי הממעט אנוס, ומעלה עליו הכתוב כאילו הרבה. כמבואר במשנ"ב (ס"ק יב). ועיין בספר פנינים יקרים (מגילה) שרצה לתלות שיסוד זה של אחד המרבה וכו' הוא מחלוקת

כתר, שצא מן היחידה שלמעלה מטעם ודעת. וכלשון מהר"א פירירה בספרו צגדי קודש אשר לאהרן (סימן יד), ואח"כ (עיי"ש כל דבריו סדר מדרגות נר"ח) שנתגדל יותר עושה התורה והמלוות בהתלהבות עלום וששון ושמחה ישיג, הרי זכה ליחידה ע"י רעותא דלצא, עכ"ל (ועיין בספרו חולדות אהרן ומשה, תשובה יז). ומקור הדברים בלשם יחוד של הרש"ש שרעותא דלצא הוא קולו של יו"ד, ועיין תו"ח הנ"ל, וקנין פירות ליר"א (אות י"ז). והוצא נוסח זה צכף החיים (או"ח, סימן תקפ"ה, אות יא).

ושלמות הרעותא דלצא, הוא אור היחידה, אור מסירות נפש. כמ"ש צוה"ק (ח"ב, ג, ע"ב) וכל חד מניהו עאל רעותא דלצא "צרחימותא סגיא" למימסר נפשיה על קדושתא דמאריהון. ועיי"ש (קלד, ע"ב).

וזהו סוד היכל קודש הקודשים, כמ"ש (שם, רט, ע"ב) ה' שפתי תפתח, רזא דרזין בלחישו ולא אשתמע קלא, הכא איהו רעותא דלצא לאתכוונא ולסלקא רעותא מתתא לעילא עד אין סוף. ועיין תניא (ח"א, פרק לט), ובמאות מקומות בתורת חז"ל. והבן מאוד שיש רעותא דלצא בקוד צינה - נשמה, ויש רעותא דלצא בקוד כתר - יחידה.

מחשבה, והמחשבה למעלה מן הדיבור, ולכך עדיף מעט ממדרגה עליונה מהרצה ממדרגה תחתונה. אולם יש כוונה צחינת "רעותא דלצא" (עיין זוה"ק, ח"ב, לג, ע"ב). וז"ל התורת חכם בסופו, דע"י הדיבור יותקן וא"ו דהוי"ה רות, וע"י הכונה ה' דהוי"ה נשמה, וע"י המחשבה של המלואה י' דהוי"ה חיה, וע"י רעותא דלצא צחינת כתר יחידה, קוץ היו"ד דהוי"ה, עכ"ל. ועיין שמן ששון (עץ חיים, שער מז, פ"ב, אות ט) וז"ל, ודע שכונה נראה לענ"ד שהוא קודם מעשה לחשוב שהוא עושה אותה המלואה, ע"ד שאמרו רז"ל מלות צריכות כונה (והוא מלשון מכוונות אלו מול אלו, והיינו שיהיה במדרגת המלואה ואזי מכוון אליה, ודו"ק), מחשבה היא בעידן עצודה, ע"ד שאמרו בקרבנות שיהיה השוחט לשם השם לשם ריח לשם ניחות, ואם חישב מחשבת פגול פסול (ו"צ, שסגי לחשוב כן לדינא אף קודם המעשה סמוך ממש ולא צעי בעידן העבודה דייקא), רעותא היא פשוט, כי מהרהר להוליא בשפתיו, עיי"ש עוד בדבריו. וז"ל הזוה"ק (ח"ב, כה, ע"ב) כי אמר אלקים פן ינחם העם, לא כתיב כי דבר, אלא כי אמר, דאיהו רעותא דלצא בחשאי. וזהו אמירה בלבו. ועיי"ש (רס, ע"ב). ועיין לשם (ספר הכללים, כלל א, ענף ב).

והבן שרעותא דלצא אינו רק הרהור ש"מהרהר להוליא בשפתיו", וזהו ממדרגת צינה, וזהו חילוניות רעותא דלצא, אך מהותו הפנימית הוא עומק "רלון" הלצ, וז"ל טל אורות (פ"א, אות י) אור הרלון מתפשט בהעלם בכל איצר ואיצר להיות נשמע לרלוננו, עד שכל האצרים בטלים כולם לרלוננו (יח') באחדות גמור בלי שירגיש האדם בעצמו שום רלון צמוחו אלא עד בא אור הכתר אל הלצ (כמ"ש איך אור הכתר מתגלה בלצ), שם הוא מתגלה הרלון הנקרא רעותא דלאצא, ושם מתגלה התענוג והרחצת הלצ, עד שצא לידי חמדה ותשוקה בהתפעלות ממש, עיי"ש היטב. ועיי"ש (ח"ג, פ"י) שיש מדרגה גבוהה מכך הנקראת מסירות נפש, אהבה רבה, ונתבאר בהרחבה בתורת חז"ל. ועיין רמ"ע מפאנו (מאמר מאה קשיטה, סימן ס). וזהו מדרגת